

Nándorfehérvár védői mindent megtettek, amit ember tehet, nem érheti vád őket; a nyomasztó túlerő ellenében helyzetük reménytelen volt. Mikor kivonult a hetvenkét főnyire fogycsozott őrség, emelt fejűl tehette, ők nem hibáztathatók a vár elestéért. II. Lajos szomorúan írta nagybátyjának, Zsigmond lengyel királynak: „Országunk most nyitva áll a törökök előtt vízen és szárazon, és sohasem lehet boldog és nyugodt, míg Szabács és Nándorfehérvár az ellenség kezén marad.” Tehát világosan látta, mi a teendő: vissza kell foglalni a várat, ha már veszni hagyták. Tudták a főurak is, a király is, de semmit sem tettek, pedig egy esetleges hadjárat nem volt eleve esélytelen!

Belgrád a törökök számára biztonságos helynek számított az 1680-as évekig, a várban viszonylag kis létszámú volt az őrség. 1636-ban váratlan esemény zavarta meg nyugalmukat. Naima török történetíró Tarikh című művében írta le a rendkívüli eseményt: Belgrád várában volt egy verem, amelyben magyar és tót „hitetleneket” tartottak fogva. Bejáratát – vasrácsos ajtaja volt – éjjelente egy-két közvitéz őrizte. A rabok leszakították a zárat, a várbeli janicsárokat leöldösték, s a fellegvárat hatalmukba kerítették; mindössze nyolcan voltak. A kapukat bezárták, az utakat eltorlaszolták s a bástyákról löni kezdtek a várost. Nagy zavar támadt a török helyőrség soraiban. Nem mertek rohamozni, nehogy a rabok a lőportoronyba tüzet vessenek és az egész várat elpusztítsák. A budai Musztafa efendi – aki értett magyarul – a fellázadt raboknak bekiabálta, hogy adják fel a várat, kezességet vállal, hogy semmi bántódásuk nem lesz. Szerződést is kötöttek. A rabok közül azonban két sokat tapasztalt végvári vitéz nem bízott a török szavában. A folyó felől lévő bástyánál lebecsátkoztak és a Szávába ugrottak. Egyik úszva a szerémi partra ért, az onnani „hitetlen ráják” – azaz keresztény alattvalók – lóra ültették és megmenekült. A másik a Dunába sodródott, reggelre kimerülten fogságba került és karóba húzták. De nem jártak jobban azok sem, akik hittek a törökök szavának: kettőt karóba húztak, a többit lefejezték, kivéve egy fiatal magyar fiút. A budai pasa útban székhelye felé értesült az eseményről. Visszaforodt, s a belgrádi török parancsnokokat – vigyázatlanságukért – szintén halálal büntette.

Több mint másfél száz év múltán, 1688 augusztusában próbálkozott először keresztény sereg Nándorfehérvárt visszafoglalni – sikerrel. Ezt követően egy évszázad leforgása alatt hatszor cserélt gazdát a vár, míg végül 1867. április 6-án az utolsó török katona is kivonult belőle s a város a független Szerbia fővárosa lett. A vár később egy ideig börtön, jelenleg épületei múzeumnak adnak helyet.

Nándorfehérvár (Belgrád) vára a Duna és a Száva összefolyásának szögletében emelkedő hegyfokon áll. A hegy három oldalról meredek, a déli oldalon azonban enyhe lejtővel olvad a fennsíkra – ez a legebezethezőbb pontja. A fellegvárat a középkorban délről kettős árokkal védelmezett fal védte. A fellegvár alatt, a Duna-Száva összefolyásánál létesült a naszádosok kikötőjét védelmező vízvár, dél felé terült el a fallal körülvett hármastagolású város. A török időkben nem sokat változott a várrendszer, Habsburg kézre kerülve azonban Vauban rendszerében hatalmas bástyák és előművek épültek, kazamatarendszert alakítottak ki. Ezek jórészt ma is láthatók, a középkori erősségből azonban alig maradt valami.

Csorba Csaba

Trinitáriusok Magyarországon

A trinitáriusok (mathurinok), vagyis a szentháromságnak foglyok kiváltásával foglalkozó rendjét a provençe-i báró, Matha János párizsi teológiai magiszter, Notre Dame-i kanonok és Valois Félix, a Capetingek királyi véreből származó corfroid-i (Aisne-vidéki) remetek alapították. Mathurinoknak nevezték őket, szent Mathurin kápolnája mellett fekvő párizsi kolostorukról. III. Ince pápa pedig, aki ifjúkorában mint Segni Lothar gróf Matha-i Jánosnak párizsi iskolatársa és barátja volt, 1198-ban megerősítette és Szent Agoston szabályainak követése mellett arra kötelezte a rend tagjait, hogy a pogányok fogságában snylódó hitsorsosait, ha kell, még önmaguk feláldozása által is kiváltásák. A pápa a szentháromság rabkiváltó rendjének (Ordo Sanctissimae Trinitatis de redemptione captivorum) megjelölte, hogy a rend tagjai fehér rendöltönyt viseljenek, fehér vállvetőjükön (skapulare) vörös és kék színű keresztrel. Ezenfelül fekete köpenyt és kerek kalapot. A rend gyorsan elterjedt, nagy adományokban részesült s már az 1200. évben 200 keresztény foglyot kiszabadíthatott. Generálisuk a Cerf-Froid kolostorban székelte. A századok folyamán kb. 900 000 keresztény fogolynak adták vissza szabadságát.

A rend bennünket érdeklő további története, hogy a török harcok idején utat találtak Lengyelországba s Ausztria-Magyarországba is. Amikor a lengyel király meghívására spanyol (Cordovából) trinitáriusok Bécsen át vették útjukat, kívánatosná vált, hogy nemes missziójuk érdekében a töröktől megsanyargatott magyar föld közelében, Bécsben is letelepedhessenek. Így aztán 1688. november 19-i császári dekrétummal letelepedési engedélyt nyertek Bécsben. Alig szilárdult meg a bécsi ház, máris arra gondoltak, hogy a török dúlta magyar földön is otthont kaphassanak, hogy nemes rabváltó munkásságukat a magyar nép érdekében, közelebbi szolgálatában is érvényesíthessék. E célból már Bécsben több magyar főúri családdal ismerkedtek meg, mint II. Rákóczi Ferenc, Pálffy Miklós, Koháryak, Forgáchok, Batthyányiak s másokkal, és élvezték is ezek bőkezű támogatását.

A rend szellemi és diplomáciai jelentőségűvé vált. Előkelő modorukkal, finom diplomáciájukkal, nagy tudásukkal s főként szigorú aszkéta életükkel és igen időszerű, fontos működésükkel, a rabváltással az akkori közérdeklődés központjába tudtak emelkedni. Legfontosabb pártfogójuk, a császár és apostoli magyar király, I. Lipót (született 1640., meghalt 1705., 1657-ben koronázták magyar királlyá) Széchenyi György esztergomi érsekhez intézett levelében megjelölte: ...Hón óhajtom, hogy a török járma alatt nyögő keresztények kiváltásában oly üdvösen működő páterek mielőbb letelepedhessenek Magyarországon is. A király mellett legnagyobb szószólójuk azonban Kollonich Lipót érsek. Ő alapította az első magyar trinitárius zárdát Illaván 1693-ban. (Illava Trianon óta Csehszlovákiáé, ma is áll a nagyméretű kolostorépület, – a város közepén – mely eredetileg várerősség, később a trinitárius rend székháza volt!)

Kollonich Lipót – később mint esztergomi érsek – Szokolcán (Szokolca – ugyancsak Trianon óta – Szlovákia legnyugatibb fekvésű városa) akarta őket egyik gazdátlan templomhoz juttatni, de amikor a rend azt kérte, hogy Pozsonyban, az akkori fővárosban – ahol annyi jötevőjük lakik – szeretnének elhelyezkedni, a zálogba került Korona vendégfogadót adta nekik. A nagyszombati rendház alapítása is az ő érsekségének idejére esik. A pozsonyi adományozó levél minden olyan kiváltságot megadott nekik, mint a többi rendnek és később az alamizsnagyűjtést országszerte is megengedte.

A Kollonichok jóindulata a trinitáriusok iránt családi hagyományá vált. Kollonich Zsigmond váci püspök, majd bécsi érsek és Kollonich Ádám generális, koronaőr és csongrádi főispán folytatták néhai Kollonich Lipót bíboros messzemenő jóindulatát és pártfogását.

A nagyszombati rendházat Kollonich Ádám nélkül nem tudták volna megnyitni. Azért halálából a bécsi rendházban függő képe alá ezt írták: *Dicső hős, Te vagy rendünk védőpajzsa és díze és jóságos csillagfény maradsz a szörnyű hullámok közt hanykolódóknak.*

Kollonich Lipót bíbornok példáját folytatta Keresztély Ágost hercegprímás is. Ő is rendkívül figyelmes volt a spanyol szerzetesek ügyeinek intézésében a pozsonyi, nagyszombati, komáromi kolostorok és templomok építkezésénél és latba vetette személyes tekintélyét a különböző hatóságoknál is.

Bíboros főpapjaink példáját más egyháznagyjaink is követték. Így Mattyasovszky László nyitrai püspök hagyatékából alapítottak a későbbi komáromi rendházat. Telekesy István egri püspök hagyatékából pedig az egri rendházat. Erdődy László Ádám h. kancellár, későbbi nyitrai püspök, Erdődy Gábor Antal esztergomi nagyprépost, később egri püspök, Volkra keresztelő János veszprémi püspök, Eszterházy Imre zágrábi püspök mind nagy pártfogóik voltak.

Az illavai rendház – a bécsi után – a rendnek egyik legfontosabb háza volt. Itt nevelték újoncnövendékeiket (noviciatus).

A magyar kolostorok legkorábban a lengyel Szent Joachimról, majd az 1728-ban alakult bécsi Szent Józsefről elnevezett rendtartományhoz tartoztak. Miután az osztrák-magyar rendtartomány Szent József oltalma alatt állt, Szent József tisztelete is virágzott templomaikban.

Gyors terjeszkedésük összefüggött az alamizsnagyűjtéssel. Hisz a rabváltáshoz pénz kell. Ezt pedig jobb minél több forrásból gyűjteni. Minél több helyen ismerik, látják áldásos munkájukat, annál többet fognak arra áldozni a hívek.

Bár gyors egymásutánban nyíltak meg kolostoraik, nem szabad azt hinni, hogy mindjárt kezdetben szép, kényelmes kolostoraik és díszes templomaik voltak. Ellenkezőleg. Többnyire a legprimitívebb lakással beérték. Szegényes, aszkéta életmódjuk volt. Tartózkodtak a húsételektől – csupán vasárnapon és 6 nagyobb ünnepen esznek húst – ezért szívesen telepedtek le ott, ahol hallal táplálkozhattak. Illavát a halakban – különösen pisztrángokban – gazdag Vág; Pozsonyt, Komáromot pedig a Duna tette ajánlatossá.

Lakásuk a lehető legridegebb. Szeretnek a világ szeme elől elzárkózni. Illaván az ablakokat kulccsal zárták el, hogy ne legyen módjuk az ablakon kihajolva gyönyörködni a festői szépségű Vág-völgyén; viszont őket se lássák az emberek. Néhány órai pihenést követően, már kora hajnali 3 órakor kelnek, hogy elmélkedéssel, imával, kódexek tanulmányozásával s különféle kézi munkával szenteljék meg a napot. Béke, kölcsönös szeretet, összhangozatos akarat uralkodik köztük és önismeretből származó alázatosság. Regulájuk előírta a csendes imát éjjel meg nappal, a lelkiolvasmányt, az irodalmi tanulmányokat, a hiú dicsőség kerülését, valamennyi rendtag karitatív unióját s egyenlőségét. A veterán rendtagoknak és a tanuló ifjúságnak egyforma megbecsülését. Szigorúan tiltotta, hogy hivatalokra, méltóságokra törjenek.

Cselekvő, mozgékony rend; ahol ügyükről van szó. Sikereikért hálásak az isteni gondviselésnek színtügyre, mint pártfogójuknak. A sikertelenség nem lohasztja kedvüket.

Fényes istentiszteletükkel pedig a köznépre hatnak. Ünnepeiket harsonazúgás, zene és harangszó jelzi már az előestén. Mindig tudnak egyházi méltóságokat, kiváló szónokokat szerezni. Egyházi, többnyire körmenetekhez kapcsolódó ünnepeiknél ott látjuk a katonai és világi hatóságok színe-javát.

A Szent Háromságról elnevezett ősrégi hitbuzgalmi *társulattal* pedig (trinitárius harmadik rend és skapuláré) megnyerik szent hitüknek nemcsak az előkelőket, hanem a néptömegeket is. A társulat célja volt a szentháromság buzgó tiszteletével párhuzamosan az irgalmasság testi-lelki cselekedetei gyakorlása és a rabváltáshoz elengedhetetlen anyagi eszközök előteremtése.

Plébániáik nem voltak, mégis buzgó lelkipásztorkodást végeztek. Szentegyházaikat szívesen keresik fel a hívek. Örömmel tesznek misealapítványokat. Szívesen hoznak számukra alamizsnát, misebort.

Kétféleképpen is művelték a rabváltást. A pogány népek rabszolgaságán és itthon a bűn rabvásárán, mikor a szenvedélyek, az irigység, a kapzsiság, az érzéki élvezetek rabláncaira fűzött lelkeket igyekeztek szebb, tisztult, igazi keresztény életnek megváltani. A pestis pusztításakor a trinitáriusok önfeláldozóan vettek részt a haldoklók lelki gondozásában és sokan hivatásuk áldozataként hunytak el.

Rendi szabályaik szerint jövedelmük egyharmad részét kell rabváltó munkásságukra fordítani. A hosszadalmas és igen fáradtságos, sok nélkülözéssel és szenvedéssel terhes rabváltó útjaikat visszatértükben méltóképpen szokták megülni. A kiszabadított foglyokkal végigjárják a városokat, ahol rendházaik vannak. A bevonulást harangzúgás, trombitaszó jelzi. Zászlókkal, keresztekkel fogadják a gyakran rabláncra viselő férfiak és nők borzalmas csapatát, kiknek élén halad a rendemtor zászlóval, majd a trinitáriusok s a papság jönnek gyertyákkal, pálmaágakkal. Mert más vallásúak is vannak a kiváltottak közt, nagy hatással vannak hozzátartozóikra. Sok megtérésre adnak ösztönzést.

Közhasznú tevékenységük megjutalmazására III. Károly Laxenburgban az 1714. június 10-én kelt leiratával – a magyar országgyűlés javaslatára – a trinitáriusok rendjét a kamaldoliakkal és a piaristákkal együtt törvényesen befogadta, illetőleg becikkelyezte. A rabváltó trinitáriusokat befogadottaknak, állandósítottaknak tekintik ezáltal Magyarországon és a hozzácsatolt részeken.

1738-ban Obuda-Kiscellben kolostort kapott trinitárius szerzetesekre bízta a Mária-tisztelő Zichy Miklós gróf 1748-ban a budakeszi Makkos-Mária kegyhely gondozását: templom és kolostor építését. Végre 1768. augusztus 20-án szentelték fel a templomot s a kegyképet másnap helyezte a főoltárra Koller Ignác veszprémi püspök 14 ezer búcsújáró jelenlétében.

A spanyol sarutlan trinitáriusok meglepedése hazánkban a XVII–XVIII. században történt. Az osztrák–magyar rendtartomány kolostorainak alapítási évszámai: Illava 1695, Sárospatak 1693 és 1728, Pozsony 1697, Nagyszombat 1712, Komárom 1714, Gyulafehérvár 1715, Eger 1717, Obuda-Kiscell 1738, Budakeszi Makkos-Mária 1749.

II. József Kalaposkirály idején őket is elérte a fájdalmas feloszlítás súlyos csapása. Arra hivatkoztak, hogy a trinitáriusok kijuttatják a pénzt az országból. Haszontalan csöcseléseket váltanak ki, pedig nincs azoknak rossz sorsuk a pogányok közt sem. Így pénzükkal a pogányokat gazdagítják, sőt ösztönzik az afrikai kalózokat a keresztények elfogására. Ezért II. József 1781-ben megtiltotta az újoncok felvételét. 1783. november 20-tól pedig egyszerűen beszüntette a rend működését. Egyetlen tollvonással eltörölte a nagyérdemű szerzetesrendet a birodalom egész területén. Az osztrák–magyar rendtartománynak összesen 831 tagja volt. A feloszlítás idején 120 fogadalmas magyar rendtag hagyta el kolostorát.

Annak a kevés számú kolostornak lakói, melyek túléltek a nagy vihart – századunkban a két világháború közti időszakban – néger gyermekek kiváltásával és nevelésével s ezenfelül missziós tevékenységgel foglalkoztak.

A trinitáriusok szükséges, fontos kísérői voltak Európában a kard hőseinek, a keresztes lovagoknak csakúgy, mint később történelmünkben Bécs, Buda, Belgrád győztes hőseinek. Hazánkban mindig kedvező talajra talált a trinitárius szerzetesek tevékenysége.

Dr. Domonkos János

Felhasznált irodalom: Fallenbüchl Ferenc: A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon. Bp. 1940. 180 old.

Harsányi Bálint, Lenkey századának hazahozója

A Württemberg-huszárok hazaszökése Gácsországból

Lenkey százada. Petőfi verse óta csak így emlegetik a haza védelmére 1848-ban hazaszökött huszárszázadot. Arról viszont, aki hazavezette a huszárokat, Harsányi Bálint-ról, alig esik szó.

Harsányi Bálint Hajdúszoboszlón született hajdú szabad paraszti családból. Születésének időpontjában bizonytalanok vagyunk, mert az egyházi anyakönyvben elég sok a Harsányi családnevű és a Bálint keresztnévű. Figyelembe véve az akkori katonai szolgálati időt s azt, hogy kinek nincsenek leszármazottai, a legvalószínűbbnek az 1822. augusztus 15-én keresztelt látszik.¹ Harsányi Bálint életének megítéléséhez természetesen nem a születési dátuma a lényeges, hanem az országos jelentőségű tette, egész élete.

Valószínűleg utólag keletkeztek azok, a Harsányi Bálint névéhez fűződő szoboszlói hagyományok, melyek motívumai máshonnan is ismertek, és az egykori lovas hajdúk leszármazottainak legényvirtusai közé tartoztak: már fiatal korában kitűnő lovas volt, a tanyáról hazajövet egyszerűen átugratott a kapu felett, a piactéren a földre vetett süvegét nyeregben ülve vette fel.

Az 1848 előtti szokásos újonccallítás során került a Württemberg-huszárezredbe, ahova rendszeresen vittek fiúkat a hajdútelepülésekről. Harsányi Bálint is együtt szolgált szoboszlói, nádudvari, böszörményi és más Debrecen környéki fiúkkal. Kemény katona volt, s őrmester lett belőle.

A magyar márciusi forradalom és az azt követő események híre a századhoz is eljutott, s még jobban összetartottak. A Pesti Hírlap is eljutott hozzájuk. Lenkey „századja néhány tagját arra méltatta, hogy előttük az újságokból az év nagy eseményeit olykor olvasgatta és magyarázgatta, mely élvezetben magam is, mint vele többször érintkezésben lévő altiszt, csaknem mindennap részesültem: a felolvasások után lövetés és -tisztítás alkalmával, amennyi csak emlékünkből megmaradt, közvitéz bajtársainkkal tudattuk az újságokat”.²

A galíciai körülmények is ösztönzőleg hatottak a huszárok elhatározására. A Lenkey-ügy 1848 áprilisában kezdődött – mint Nemeskürthy István írja. A magyar huszárok és a lengyel

¹ Hajdúszoboszlói ref. egyház Matricula II. 380

² Württemberg-huszárok hazaszökése 1848-ban. Egy Württemberg-huszártól. Honvéd, 1869. 232.